

Др Далибор Б. Букић, доцент
Универзитет у Београду
Правни факултет у Београду
dalibor.djukic@ius.bg.ac.rs

ИЗАЗОВИ РЕГУЛИСАЊА ПРАВНОГ ПОЛОЖАЈА ВЕРСКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА У СРБИЈИ И ОКРУЖЕЊУ*

Сажетак: Почетком априла 2019. године из Управе за сарадњу са црквама и верским заједницама Министарства правде Републике Србије сачињена је већ да су у току припреме за измену важећег Закона о црквама и верским заједницама. Најављеним изменама планира се прецизирање и ограничавање бенефиција које уживају цркве и верске заједнице у Републици Србији као и ограничавање круга субјеката који остварују право на њих. Сличне законодавне иницијативе већ су сprovedене у Бугарској и Мађарској, док је у Црној Гори у току процедура израде новог закона о правном положају верских заједница. У раду су анализирани нови пројекти којима је уређен правни положај верских организација у поменутиим државама, идентификоване су њихове заједничке особине и указано је на стварање нових тенденција у области државно-црквеног права у региону југоисточне Европе.

Кључне речи: верске организације, правни субјективитет, регистрација, бенефиције.

1. УВОД

Правно регулисање статуса верских организација у државама региона тренутно карактерише изузетна динамика. За разлику од друге половине прошлог века када су закони којима је био регулисан правни положај верских организација ретко мењани, прве две деценије 21. века обележене су актуелизовањем проблематике државно-црквених односа и тражењем одговарајућих законских решења који би били у складу са новим друштвеним

* Рад представља прилог пројекту Правног факултета Универзитета у Београду „Идентитетски преображај Србије“ за 2019. годину.

околностима.² За разлику од периода комунистичке владавине, током транзиције у државама централне и источне Европе цркве су уживале изузетан углед.³ У Србији, као и у државама региона, донети су почетком овог века закони којима је регулисан положај црква и верских заједница. Поменути закони у великој мери су усклађени са међународним стандардима заштите људских права и посебно права на слободу савести и вероисповести. Карактеристично је и да су поменути закони садржали бројна либерална решења, која су ишла у прилог мањим и новооснованим верским организацијама. У оним државама које нису донеле нове законе, остали су на снази закони настали за време комунистичке владавине. Ти закони, иако у одређеним аспектима неприлагођени савременом поимању права на слободу вероисповести, не садрже дискриминишуће одредбе и истоветно третирају све верске организације. Потреба за регулисањем правног положаја верских организација на модерним основама довела је до тога да само у Црној Гори остане на снази Закон о правном положају верских заједница из 1977. године,⁴ иако је поступак израде новог закона у току. Доношење нових закона и измена важећих законских решења карактерише тенденција ограничавања привилегија верских организација због чега се отвара читав низ спорних питања.

У раду ће бити представљене интервенције у законодавству којим је регулисан правни положај верских организација у Мађарској, Бугарској, Србији и Црној Гори. Циљ је да се компаративном анализом утврде сличности и разлике у предложеним или имплементираним решењима, да се идентификују њихове главне предности и недостаци, као и да се укаже на могућности њиховог побољшања и усклађивања са међународним стандардима, посебно у области заштите колективног аспекта слободе вероисповести. Чланак се састоји из три дела. У првом су сумарно приказани важећи закони о црквама и верским заједницама у државама које су предмет анализе са акцентом на питањима која ће бити посебно анализирана у другим деловима рада. У другом делу обрађена су законска решења којима се регулишу регистрација црква и верских заједница и континуитет њиховог правног субјективитета. Трећи део рада садржи анализу прописа којима се мења и изнова регулише обим бенефиција и привилегија које правни поредак пружа црквама и верским заједницама. У закључним разматрањима изнети су

² У социјалистичкој Југославији за све време њеног постојања донет је свега један закон којим је била уређена област слободе вероисповести: Закон о правном положају верских заједница, Службени лист ФНРЈ, бр. 22/1953. Након уставних реформи донети су нови закони на нивоу република, који се нису битно разликовали од наведеног Закона.

³ Balázs Schanda, „Religion and State in the Candidate Countries to the European Union: Issues concerning Religion and State in Hungary“, *Sociology of Religion* 3/2003, 336.

⁴ Закон о правном положају вјерских заједница, Сл. лист СРЦГ, бр. 9/77, 26/77, 29/89, 39/89, 27/94 и 36/03.

резултати анализе и указано је на даље правце развоја регулативе у домену државно-црквеног права.

2. РЕГУЛИСАЊЕ ПРАВНОГ ПОЛОЖАЈА ВЕРСКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА

У државама региона прописи којима су регулисани најбитнији аспекти остваривања права на слободу вероисповести садржани су у посебним законима. У Републици Србији на снази је Закон о црквама и верским заједницама из 2006. године.⁵ Недуго након његовог доношења Уставном суду РС поднето је неколико предлога за утврђивање неуставности и две иницијативе за покретање поступка за оцену уставности више одредаба Закона о црквама и верским заједницама. Такође, поднет је предлог за утврђивање неуставности Закона у целини.⁶ Између осталог, оспорене су одредбе којима се уводи подела цркава и верских заједница на традиционалне, конфесионалне и остале, као и одредбе којима је регулисан поступак регистрације. Подносиоци предлога и иницијатива за оцену уставности изнели су став да увођење више категорија цркава и верских заједница представља дискриминацију нетрадиционалних верских организација и да се крши уставно начело равноправности свих цркава и верских заједница. Посебно је оспорена подела на традиционалне и конфесионалне цркве и верске заједнице, јер се у оба случаја ради о верским организацијама које су стекле правни субјективитет на основу ранијих прописа. Традиционалне цркве и верске заједнице уписане су *ex officio* у Регистар цркава и верских заједница који води надлежно министарство и тиме је гарантован континуитет њиховог правног субјективитета (чл. 2-6 Правилника о садржини и начину вођења Регистра цркава и верских заједница).⁷ Насупрот традиционалним, конфесионалне цркве и верске заједнице које су стекле правни субјективитет на основу закона донетих током социјалистичког периода, имају обавезу да се региструју у складу са одредбама Закона из 2006. године. Истим Законом није експлицитно предвиђено да уколико оне то не учине, долази до прекида континуитета њиховог правног субјективитета.⁸ Од доношења Закона о црквама и верским заједницама Европски суд за људска права није донео

⁵ Закон о црквама и верским заједницама, Службени гласник РС, бр. 36/06.

⁶ Уставни суд РС, Бр. предмета: IУз-455/2011.

⁷ Правилник о садржини и начину вођења Регистра цркава и верских заједница, Службени гласник РС, бр. 64/06.

⁸ „Отворена питања поступка оцене уставности Закона о црквама и верским заједницама“, Право, вера култура (ур. Александар Раковић, Владимир Ђурић), Београд 2012, 126.

ниједну пресуду против Републике Србије за повреду чл. 9 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода.

У Мађарској је до 2011. године био на снази Закон бр. IV о слободи савести и вероисповести и црквама из 1990. године. Цркве и верске заједнице биле су регистроване од стране месно надлежних судова, а све верске заједнице које су имале више од 100 чланова стицале су статус признате цркве.⁹ Захваљујући веома либералном поступку регистрације који је предвиђао Закон из 1990. године статус цркве је стекло преко четири стотине различитих верских организација. Такво стање потрајало је све до 1. децембра 2012. године када је на снагу ступио Закон бр. CCVI о праву на слободу савести и вероисповести и о правном статусу цркава, верских деноминација и верских заједница из 2011. године.¹⁰ У складу са тим Законом статус „цркве“ изгубило је преко три стотине верских организација. Уједно, све оне изгубиле су право на део прихода од пореза који плаћају њихови чланови. Због великог притиска међународне и домаће јавности, број *ex lege* признатих цркава повећан је 1. марта 2012. године (са 14 на 32), а одмах следеће године закон је допуњен новим одредбама, у складу са којима је уведен двостепени систем регистрације цркава и верских заједница. У међувремену је Уставни суд Мађарске донео пресуду којом је дерегистрацију признатих цркава прогласио противуставном.¹¹ Одмах након усвајања спорног Закона из 2011. године, више верских организација поднело је представку Европском суду за људска права. У септембру 2014. године Европски суд је утврдио је да је дошло до повреде права из чл. 11 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, а у вези са чл. 9 исте Конвенције.¹² Након што су одредбе Закона из 2011. године наишле на критику Европског суда за људска права уследили су покушаји израде новог законског решења. Измене и допуне спорног Закона усвојене су у децембру 2018. године, а ступиле су на снагу 15. априла 2019. године.¹³

⁹ Термин црква користи као генусни појам и означава подједнако верске организације које се самоидентификују као цркве као и оне које се самоидентификују као верске заједнице. Н. David Baer, *Hungary's New Church Law Is Worse than the First*, <https://hungarianspectrum.org/tag/law-on-churches/>, 30. октобар 2019.

¹⁰ Act CCVI of 2011 on the Right to Freedom of Conscience and Religion and the Legal Status of Churches, Denominations and Religious Communities of Hungary, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF\(2012\)009-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2012)009-e), 31. октобар 2019.

¹¹ Hungary: Amended Church Law Remains at Variance with OSCE Standards and the European Convention on Human Rights, <https://www.osce.org/odihr/186866?download=true>, 6. новембар 2019.

¹² Magyar Keresztény Mennonita Egyház and others v. Hungary, Applications nos. 70945/11, 23611/12, 26998/12, 41150/12, 41155/12, 41463/12, 41553/12, 54977/12, 56581/12.

¹³ Erika Schlager, *Minority Faiths under the Hungarian Religion Law*, <https://www.csce.gov/international-impact/minority-faiths-under-hungarian-religion-law>, 6. новембар 2019.

У Бугарској су деловање, регистрација и финансирање цркава и верских заједница регулисани Законом о вероисповестима из 2002. године.¹⁴ Поступак регистрације регулисан је на веома либералан начин: за стицање правног субјективитета и упис у регистар довољно је да верска организација поседује устав или статут у којем су наведени најважнији подаци о седишту, структури, функционисању, финансирању и управљању верском организацијом. Регистрацију верских организација као целине врши Софијски градски суд, док органи локалних самоуправа региструју месне организационе јединице цркава и верских заједница.¹⁵ У складу са Законом о вероисповестима држава може да финансијски помаже различите делатности цркава и верских заједница. Управо питање државног финансирања рада верских организација захтевало је прецизнију регулативу. Из тог разлога Закон о вероисповестима је новелиран у два наврата, децембра 2018. и марта 2019. године.¹⁶ Тим изменама дефинисани су појмови којима се означавају богослужбена места, прецизиран је начин финансирања верских организација и статус верских службеника и уведене су новине када је реч о поступку deregистрације верских организација.

Као што је већ поменуто, у Црној Гори је на снази Закон о правном положају верских заједница из 1977. године.¹⁷ Тим Законом није предвиђена процедура регистрације, већ само обавеза новооснованих верских организација да поднесу пријаву општинском органу управе надлежном за унутрашње послове на чијој се територији налази њихово седиште. У складу са истим Законом, све верске заједнице имају својство грађанско-правног лица (чл. 2 Закона). Пошто је Закон из 1977. године писан у другачијим друштвеним околностима појавила се потреба његове модернизације и усклађивања са међународним стандардима заштите права на слободу вероисповести. Нацрт закона о слободи вероисповести објављен је 2015. године. Нацрт је предвиђао увођење процедуре регистрације свих (постојећих и новооснованих) верских заједница, бројна ограничења њихове аутономије и подржављење црквене имовине. Српска православна црква, као доминанта верска организација у Црној Гори, оштро је иступила против усвајања Нацрта у

¹⁴ Закон за вероизповеданията, Државен вестник, бр. 120/2002, 33/2006, 59/2007,74/2009, 68/2013, 61/2015, 79/2015, 108/2018, 29/2019, 34/2019.

¹⁵ Наредба за регистрација на ръководните органи на местните поделения на признаните от министерския съвет изповедания в Република България, Државен вестник, бр. 87/1994.

¹⁶ Закон за изменение и допълнение на Закона за вероизповеданията, Државен вестник, бр. 108/2018 и Закон за изменение и допълнение на Закона за вероизповеданията, Државен вестник, бр. 29/2019.

¹⁷ Закон о правном положају вјерских заједница, Службени лист СРЦГ, бр. 9/77, 26/77, 29/89, 39/89, 27/94, 36/03.

том облику и изнела је низ примедби на његов текст.¹⁸ У мају 2019. године Влада Црне Горе утврдила је Предлог закона о слободи вероисповести или уверења и правном положају верских заједница.¹⁹ У Предлогу закона задржана су сва спорна решења која је садржао Нацрт из 2015. године уз мање измене одредби којима се уређује индивидуални апсект слободе вероисповести. Расправе о утврђеном Предлогу закона о слободи вероисповести или уверења и правном положају верских заједница и даље трају.

3. РЕГИСТРАЦИЈА, ДЕРЕГИСТРАЦИЈА, (П)РЕРЕГИСТРАЦИЈА

Увођење у живот новог законодавства којим се регулише регистрација цркава и верских заједница по правилу подразумева регулисање статуса оних верских организација које су стекле одређени статус и правни субјективитет у складу са постојећим прописима. За већ регистроване или признате верске организације ово питање има изузетан значај,²⁰ јер (не)признавање континуитета правног субјективитета има импликације на бројна права и привилегије које оне остварују. Колико је ова материја осетљива и уједно значајна за остваривање колективног аспекта слободе вероисповести показује и објављивање Заједничких смерница о правном субјективитету религијских или верских заједница (*Joint Guidelines on the Legal Personality of Religious or Belief Communities*), а које су заједнички припремили ОЕБС-ова Канцеларија за демократске институције и људска права и Европска комисија за демократију кроз право (Венецијанска комисија).²¹ На крају, Европски суд за људска права у више наврата је заузео став да одбијање државе да призна правни субјективитет цркава и верских заједница представља повреду права гарантованих чл. 9 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода.²² У овом делу

¹⁸ Правни савјети Митрополије црногорско-приморске и епархија Будимљанско-никшићке, Захумско-херцеговачке и Милешевске, Примједбе на Нацрт закона о слободи вјеровијести, Подгорица 2015.

¹⁹ Vlada utvrdila Predlog zakona o slobodi vjeroispovijesti ili uvjerenja i pravnom položaju vjerskih zajednica, <http://www.gov.me/vijesti/199409/Vlada-utvrdila-Predlog-zakona-o-slobodi-vjeroispovijesti-ili-uvjerenja-i-pravnom-položaju-vjerskih-zajednica.html>, 05. новембар 2019.

²⁰ Право на стицање правног субјективитета потпада под гаранције из чл. 9 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода. Silvio Ferrari, W. Cole Durham, *Laws on Religion and the State in Post-Communist Europe*, Peeters 2004, XIII.

²¹ European Commission for Democracy through Law (Venice Commission) and OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (OSCE/ODIHR), *Joint Guidelines on the Legal Personality of Religious or Belief Communities*, Adopted by the Venice Commission At its 99th Plenary Session (Venice, 13-14 June 2014).

²² Magyar Keresztény Mennonita Egyház and others v. Hungary, Applications nos. 70945/11, 23611/12, 26998/12, 41150/12, 41155/12, 41463/12, 41553/12, 54977/12, 56581/12; Metropolitan Church of Bessarabia and others v. Moldova, Application no. 45701/99.

рада биће приказано на који начин је питање признавања континуитета правног субјективитета и регистрације верских организација регулисано најновијим изменама прописа у земљама у окружењу.

Углавном постоје три могућности које су на располагању законодавцу: прва је *ex lege* признавање правног субјективитета свим верским организацијама чији је статус био регулисан ранијим прописима. У том случају не врши се дерегистрација и ререгистрација црква и верских заједница које су стекле правни субјективитет на основу некада важећих прописа. Овај модел могао би се назвати системом опште пререгистрације верских организација. Континуитет правног субјективитета гарантован је законом, а државни органи спроводе све процедуре које су неопходне како би се ранији систем евиденције ускладио са оним који се тек уводи у живот.

Пример овог модела из окружења је Бугарска. У складу са прелазним и завршним одредбама Закона о вероисповестима из 2002. године све вероисповести које су регистроване у складу са Законом о вероисповестима из 1949. године задржавају својство правног субјекта.²³ Управа за вере Владе Бугарске (*Дирекција „Вероизјаведания“*) била је у обавези да у року од месец дана од дана доношења Закона достави регистар свих регистрованих вероисповести Софијском градском суду,²⁴ у чију надлежност је пренета регистрација верских организација (чл. 15 Закона о вероисповестима). Софијски градски суд је у обавези да на затвореној седници по службеној дужности упише у регистар све раније регистроване верске организације. Законодавац иде корак даље и прописује да „у том случају Суд не може да одбије упис“ (чл. 2, ст. 3 Закона о вероисповестима).²⁵ Очигледна је интенција законодавца да обезбеди континуитет правног субјективитета свих раније признатих вероисповести без обзира на промену прописа којима је регулисан поступак њихове регистрације. Овај модел регулисања је најкомотнији за верске организације пошто не захтева предузимање никаквих радњи са њихове стране, док истовремено обезбеђује максималну заштиту стечених права.

Насупрот горе изложеном моделу регулисања правног субјективитета верских организација налази се систем опште дерегистрације верских орга-

²³ Закона за изповеданията, Државен вестник, бр. 48/1949, 1 и 13/1951, 15/1991, 49/1992. Вид. чл. завршних и прелазних одредби Закона о вероисповестима: Закон за вероизповеданията, Државен вестник, бр. 120/2002, 33/2006, 59/2007, 74/2009, 68/2013, 61/2015, 79/2015, 108/2018, 29/2019, 34/2019.

²⁴ Постоји више примера држава у којима су судови надлежни за регистрацију црква и верских заједница. У централној Европи то је Мађарска. Вид. B. Schanda, „Religious Entities as Legal Persons-Eastern Central Europe (Czech Republic, Hungary, Poland, Slovakia, Slovenia)“, Churches and other religious organizations as legal persons: proceedings of the 17th meeting of the European Consortium for Church and State Research (ed. Lars Friedner), Peeters 2007, 10.

²⁵ Једини изузетак је Бугарска православна црква чији је статус регулисан чл. 10 Закона о вероисповестима.

низација. Нови закони по правилу садрже одредбе о регистрацији верских организација које се значајно разликују у односу на прописе који су важили пре њиховог доношења. Све цркве и верске заједнице имају обавезу да се региструју у складу са новим прописима. Ако се не региструју губе правни субјективитет који су поседовали. Посебно је спорно питање да ли цркве и верске заједнице губе правни субјективитет у моменту доношења нових прописа или уколико се не региструју након протекла одређеног временског периода. У оба случаја долази до прекида континуитета правног субјективитета, јер се нови поступак регистрације, по правилу, окончава доношењем решења о упису које има конститутивни, а не деклараторни карактер.

Пример таквог законодавства јесте црногорски Предлог закона о слободи вероисповести или уверења и правном положају верских заједница.²⁶ Тим Предлогом закона предвиђено постојање два различита регистра: *евиденције љостојођних верских заједница*, у коју би биле уписиване верске заједнице које су у складу са чл. 2 Закона о правном положају верских заједница из 1977. године поднеле пријаву општинском органу управе надлежном за унутрашње послове на чијој се територији налази њихово седиште, и *регистира верских заједница*, у који би биле уписиване новоосноване верске заједнице и верске заједнице које поседују правни субјективитет али нису пријављене код надлежног органа управе. У оба случаја поступак се окончава доношењем решења о упису, на основу којег верска заједница стиче правни субјективитет (чл. 18 Предлога закона о слободи вероисповести или уверења и правном положају верских заједница). То значи да верске заједнице које нису новоосноване тек након уписа у регистар верских заједница стичу правни субјективитет, што имплицира да се постојећи правни субјективитет гаси и да долази до прекида континуитета њиховог правног субјективитета.²⁷ Овакав модел промене статуса признатих верских заједница неповољан је за верске организације јер их излаже правној несигурности и може довести до различитих правних перипетија и злоупотреба. Законодавац би требало да гарантује пун обим стечених права свим верским организацијама у периоду пре, након и у току спровођења поступка регистрације.

Трећи модел који се налази на средокраћи између два претходна јесте систем делимичне дерегистрације и ререгистрације цркава и верских заједница. Код овог модела новим прописима се врши дерегистрација свих верских организација уз одређене изузетке. Мањи број верских организација *ex officio* задржава постојећи правни субјективитет без испуњавања услова

²⁶ Vlada utvrdila Predlog zakona o slobodi vjeroispovijesti ili uvjerenja i pravnom položaju vjerskih zajednica, <http://www.gov.me/vijesti/199409/Vlada-utvrdila-Predlog-zakona-o-slobodi-vjeroispovijesti-ili-uvjerenja-i-pravnom-polozaju-vjerskih-zajednica.html>, 05. новембар 2019.

²⁷ Правни савјет и група аутора, Против правног насиља над вјером, Цетиње-Беране 2019, 43.

који су предвиђени за све остале цркве и верске заједнице. Главни проблем са којим се законодавац сусреће јесте одређивање критеријума на основу којег ће бити одабране верске организације које уживају привилегију да се на њих не односе општа правила о регистрацији. Од тих критеријума зависи да ли се прописивањем неједнаких услова за регистрацију врши дискриминација непривилегованих цркава и верских заједница. Критеријуми би требало да буду објективни и не смеју бити основ за произвољно мешање власти у материју регистрације верских организација. Такође, „закон мора довољно јасно указати на обим дискреционих права надлежних власти и на начин на који се та права остварују“.²⁸ Оваква законска решења постоје у Мађарској и Србији.

У складу са мађарским Законом бр. ССVI о праву на слободу савести и вероисповести и о правном статусу цркава, верских деноминација и верских заједница из 2011. године изгубиле су свој статус све до тада регистроване цркве и верске заједнице. У складу са чл. 14, ст. 2 и чл. 33 поменутог Закона надлежно министарство има обавезу да у року од 30 дана региструје по службеној дужности цркве чија су имена наведена у прилогу Закона. Тим црквама се експлицитно гарантује континуитет правног субјективитета (чл. 33, ст. 2), иако је предвиђено да ће им бити додељен нови регистрациони број. На тај начин је регистровано укупно 14 верских организација.²⁹ За све остале верске организације које су изгубиле статус признате цркве прописани су нови строжи услови и компликована процедура регистрације.³⁰ Списак цркава које су признате *ex lege* проширен је 2012. године. Због великог незадовољства верских организација и међународне јавности Закон из 2011. је измењен и допуњен средином 2013. године. У складу са чл. 6 верске заједнице се деле на *признајте цркве* и *органације које спроводе верске активности*. Уведен је двостепени систем регистрације како би се обезбедило да све оне верске организације које нису стекле статус признате цркве могу да стекну правни субјективитета, али да немају исти статус који имају признате цркве.³¹ Услови и поступак регистрације организација које спроводе верске

²⁸ Hasan and Chaush v. Bulgaria, Application no. 30985/96, 84.

²⁹ Реч је о Римокатоличкој цркви и неколико протестантских и православних цркава. https://www.legislationline.org/download/id/3610/file/Hungarian_Act_C_on_Freedom_of_Religion_adopted_12.07.2011_en.pdf, 9. новембар 2019.

³⁰ Да би стекла статус цркве верска организација би требало, између осталог, да делује у Мађарској најмање 20 година или на међународном нивоу најмање 100 година, да прикупи потписе најмање 1000 верника и да њену регистрацију одобри Парламент на пленарној седници квалификованом већином гласова свих посланика.

³¹ Двостепени или вишестепени систем регистрације подразумева постојање више категорија верских организација—једне имају нижи ранг који је доступан свим верским организацијама док друге имају виши ранг јер испуњавају веома захтевне услове или зато што их је законодавац стрстао у ту групу. Пун обим привилегија остварују само заједнице које

активности су једноставнији у односу на регистрацију признатих цркава.³² Регистроване организације које спроводе верске активности могу да аплицирају за признавање статуса регистроване цркве, под условом да испуњавају строге законом прописане услове. Свим верским удружењима *ex lege* је признат статус организација које спроводе верске активности и законом им је признат статус сукцесора цркава признатих у складу са Законом о слободи савести и вероисповести и о црквама из 1990. године, а који је важио до 1. јануара 2012. године.³³

Иако је увођењем двостепеног система регистрације омогућено да цркве које су регистроване у складу са Законом из 1990. године сачувају правни субјективитет који им је раније законодавство признавало, Европски суд за људска права стао је на становиште да су мађарске власти увођењем новог законодавства повредиле права заштићена чл. 11 у светлу чл. 9 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода. Суд је заузео став да су мађарске власти занемариле своју обавезу да буду неутралне према верским заједницама јер је, по мишљењу суда, дерегистрација признатих цркава исувише строга мера, прописани поступак ререгистрације је политички обојен, а статус који имају организације које спроводе верске активности разликује се од статуса признатих цркава не само у погледу могућности сарадње са државом, већ и у погледу остваривања права на бенефиције које су им неопходне да би остваривале своје верске циљеве.³⁴ Извршење пресуда Европског суда за људска права зависи углавном од политичких интереса држава па нису ретки случајеви кашњења.³⁵ Измене спорног Закона ступиле су на снагу тек 15. априла 2019. године. Тим изменама формиран је веома комплексан систем регистрације који, међутим, не одступа у својим основним начелима од законских решења из 2011. и 2013. године. Наиме, уведен је вишестепени поступак регистрације. Постоје четири категорије верских организација: верска удружења, уписане цркве, регистроване цркве и признате цркве. Пун обим бенефиција и даље могу да остваре само признате цркве.

спадају у вишу категорију. Cole Durham, „Legal Status of Religious Organizations: A Comparative Overview“, *The Review of Faith & International Affairs* 3-14/2010.

³² Регистрацију организација које спроводе верске активности врши Окружни суд у Будимпешти по поједностављеној процедури. Услов за регистрацију организације која спроводи верске активности, између осталог, је да акт о њеном оснивању прихвати најмање десет њених чланова (чл. 9/В Закона из 2011. године).

³³ Act CCVI of 2011 on the right to freedom of conscience and religion and the legal status of churches, denominations and religious communities, https://njt.hu/translated/doc/J2011T0206P_20180101_FIN.pdf, 10. новембар 2019.

³⁴ Magyar Keresztény Mennonita Egyház and others v. Hungary, Applications nos. 70945/11, 23611/12, 26998/12, 41150/12, 41155/12, 41463/12, 41553/12, 54977/12, 56581/12, 115.

³⁵ Бојан Тубић, „Извршавање пресуда Европског суда за људска права“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 1/2019, 212.

Дакле, код вишестепеног поступка регистрације није довољно да све цркве и верске заједнице стекну правни субјективитет, већ да је сличан обим права и привилегија доступан свим категоријама верских организација. Такође, поступак регистрације не сме имати политичку димензију, већ би требало да буде искључиво управни поступак, ослобођен директног утицаја политичких субјеката.

У Србији су статус и поступак регистрације цркава и верских заједница регулисани Законом о црквама и верским заједницама (ЗЦВЗ) из 2006. године.³⁶ Пре доношења тог Закона у Србији није постојао ниједан општи правни акт којим је био регулисан статус верских организација.³⁷ Законом о црквама и верским заједницама прописана је процедура регистрације верских организација без обзира на статус који су имале у моменту његовог доношења. Та процедура није иста за све верске организације. Законом је уведена категорија традиционалних цркава и верских заједница чији је правни субјективитет признат *ex officio* и које се региструју само на основу пријаве која садржи њихов назив и податке о седишту и лицу овлашћеном да их представља. Све остале верске организације, поред пријаве, подносе захтев који, између осталог, треба да садржи одлуку о оснивању „са потписима оснивача од најмање 0,001% пунолетних држављана Републике Србије који имају пребивалиште у Републици Србији према последњем званичном попису становништва“ (чл. 18 ЗЦВЗ), односно број оснивача верске организације износи најмање 100 (чл. 7 Правилника о садржини и начину вођења Регистра цркава и верских заједница).³⁸ Већи број верских заједница био је пријављен код општинских органа управе надлежних за унутрашње послове у складу са Законом о верским заједницама из 1977. године.³⁹ Њих је ЗЦВЗ сврстао у посебну категорију-конфесионалне цркве и верске заједнице. Иако чине посебну категорију на њих се примењују општи прописи о регистрацији. Дакле, да би верске организације (конфесионалне и неконфесионалне) стекле правни субјективитет у складу са ЗЦВЗ неопходно је да се региструју. Једини изузетак су традиционалне цркве и верске заједнице чији је континуитет правног субјективитета признат *ex officio*. Дакле, ЗЦВЗ није конфесионалним црквама и верским заједницама признао правни субјективитет који су стекле по прописима који су важили до његовог доношења.

У току расправе пред Уставним судом РС поставило се питање да ли разлике у поступку регистрације могу да доведу до повреде начела једна-

³⁶ Закон о црквама и верским заједницама (ЗЦВЗ), Службени гласник РС, бр. 36/06.

³⁷ Закон о правном положају верских заједница стављен је ван снаге 1993. године.

³⁸ Правилник о садржини и начину вођења Регистра цркава и верских заједница, Службени гласник РС, бр. 64/06.

³⁹ Закон о правном положају верских заједница, Службени гласник СРС, бр. 44/1977.

кости и самим ти до дискриминације појединих цркава и верских заједница.⁴⁰ Пошто је у питању модел делимичне дерегистрације и ререгистрације постојећих цркава и верских заједница најпре треба утврдити критеријум на основу којег је извршена подела на оне верске организације које немају обавезу да се поново региструју и на оне које ту обавезу имају.⁴¹ Тај критеријум садржан је у чл. 10 ЗЦВЗ: „Традиционалне цркве су оне које у Србији имају вишевековни историјски континуитет и чији је правни субјективитет стечен на основу посебних закона“. Главни критеријум је вишевековни историјски континуитет. Његово постојање утврђује се на основу објективне чињенице да су традиционалне цркве и верске заједнице стекле правни субјективитет на основу посебних закона. За разлику од Мађарске где је листа признатих цркава утврђена арбитрарном одлуком парламента, у Србији су традиционалне цркве и верске заједнице стекле тај статус на основу утврђених историјских чињеница, чиме је било каква арбитрарност државних органа у њиховом одабиру апсолутно искључена.⁴² Овде треба нагласити да је једнак обим права и бенефиција обезбеђен свим категоријама цркава и верских заједница и да се једино њихово разликовање види у поступку регистрације.⁴³ То разликовање оправдано је из крајње практичних разлога: држава не поседује основне податке о црквама и верским заједницама које су биле пријављене у складу са законима из 1953. и 1977. године.⁴⁴ Такође, потреба за прикупљањем и ажурирањем података била је још израженија јер је питање регистрације верских организација 13 година било нерегулисано. Закон не прецизира карактер правног субјективитета цркава и верских заједница тако да се не може тврдити да постоји разлика у статусу који имају регистроване традиционалне и нетрадиционалне верске организације.⁴⁵ Узимајући

⁴⁰ „Отворена питања поступка оцене уставности Закона о црквама и верским заједницама“, Право, вера култура (ур. Александар Раковић, Владимир Ђурић), Београд 2012, 116. О расправи пред Уставним судом вид. Танасије Маринковић, „Прилог за јавну расправу о уставности Закона о црквама и верским заједницама“, Анали Правног факултета у Београду 1/2011; Сима Аврамовић, Поимање секуларности у Србији – рефлексиие са јавне расправе у Уставном суду, Анали Правног факултета у Београду 2/2011.

⁴¹ Ненад Ђурђевић, Остваривање слободе вероисповести и правни положај цркава и верских заједница у Републици Србији, Београд 2009, 211.

⁴² Да је овај критеријум начелно прихватљив истичу и други аутори: Александар Матковић, „Правни статус цркава и верских заједница у Републици Србији – позитивно-правни оквири и питање верске равноправности“, Српска правна мисао 50/2017, 168.

⁴³ Постоје одређене привилегије које држава обезбеђује за традиционалне цркве и верске заједнице чији верници представљају преко 95% укупног становништва Р. Србије, при чему је реч бенефицијама које немају везе са основним и темељним правима и слободама. Сима Аврамовић, Прилози настанку Државно-црквеног права у Србији, Београд 1997, 188.

⁴⁴ „Отворена питања поступка оцене уставности Закона о црквама и верским заједницама“, Право, вера култура (ур. Александар Раковић, Владимир Ђурић), Београд 2012, 125.

⁴⁵ Владимир Ђурић, „Правни положај цркава и верских заједница у Републици Србији у светлу одлуке Уставног суда“, Црквене студије 11/2014, 444. Постоје и ставови да цркве

у обзир све наведено, може се закључити да је регистрација цркава и верских заједница у Србији регулисана тако да је постигнута разумна веза пропорционалности између средстава која су употребљена и легитимног циља.

4. ПИТАЊЕ БЕНЕФИЦИЈА И ИМОВИНСКИХ ПРАВА ВЕРСКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА

Редефинисање правног статуса верских организација неретко је скопчано са редукцијом бенефиција и привилегија које им правни поредак признаје. Дерегистрација која са собом повлачи губитак одређеног статуса по правилу онемогућава верску организацију да користи државне субвенције и друге видове материјалне помоћи за вршење верских послова. Ако верска организација изгуби правни субјективитет или не успе да га стекне у складу са новим прописима онда може бити угрожена њена покретна и непокретна имовина. Када је реч о државама региона, може се тврдити да иза свих иницијатива за измену прописа којим је уређен положај верских организација стоји намера да се смањи обим бенефиција и број бенефицијара.

Влада Мађарске је правдајући доношење Закона бр. ССVI о праву на слободу савести и вероисповести и о правном статусу цркава, верских деминација и верских заједница из 2011. године изнела аргумент да је циљ нових прописа био да се спрече бројне злоупотребе до којих је дошло захваљујући либералним прописима Закона о слободи савести и вероисповести и о црквама из 1990. године. Наиме, велики број цркава је основан и регистрован само ради добијања државних субвенција које су у неким случајевима коришћене и за личне потребе појединаца, а да при том те цркве нису спроводиле никакве верске активности. Управо је новим законом требало стати на пут оваквој пракси, коју је мађарска влада окарактерисала као „верски бизнис“ (*church business*).⁴⁶ Европски суд за људска права је ипак заузео став да предузета мера није била сразмерна жељеном циљу.

Црногорски Предлог закона о слободи вероисповести или уверења и правном положају верских заједница особен је по томе што регулише статус имовине цркава и верских заједница. У складу са чл. 62 и 62 Предлога закона „верски објекти и земљиште које користе верске заједнице на територији Црне Горе који су изграђени, односно прибављени из јавних прихода државе или су били у државној својини до 1. децембра 1918. године, и за

и верске заједнице имају *sui generis* правни субјективитет. Милан Радуловић, *Обнова српског државно-црквеног права*. Фондација Конрад Аденауер и Хришћански културни центар, Београд 2009, 117.

⁴⁶ *Magyar Keresztény Mennonita Egyház and others v. Hungary*, Applications nos. 70945/11, 23611/12, 26998/12, 41150/12, 41155/12, 41463/12, 41553/12, 54977/12, 56581/12, 62.

које не постоје докази о праву својине верских заједница, као културна баштина Црне Горе, државна су својина⁴⁷. Исто важи и за објекте који су изграђени заједничким улагањима грађана до 1. децембра 1918. године.⁴⁷ Подржављење црквених објеката и земљишта оправдава се тврдњама да је црквена имовина пре 1918. године била у државној својини, док је црква имала само право плодуживања.⁴⁸ Чињеница је да не постоји ниједан релевантан доказ у прилог ових тврдњи.⁴⁹ Чак и када би се прихватила тврдња да је сва црквена имовина била у државном власништву, она је протеком периода дужег од сто година одржајем прешла у својину цркве. Овде би требало истаћи да је црквена имовина у катастру непокретности уписана на митрополију и епархије СПЦ у Црној Гори. Право на поседовање имовине има посебан значај за цркве и верске заједнице у секуларном друштву.⁵⁰ Дерегистрација свих цркава и верских заједница, до које ће доћи ако Предлог закона буде усвојен, уз очигледну намеру државних власти да национализују црквену имовину ствара оправдан страх од могућности да поступак ререгистрације буде злоупотребљен. Наиме, могуће је да се пре садашњег имаоца права својине над црквеном имовином региструје друга верска организација са сличним именом и да претендује на њену имовину. Садашњи власник био би онемогућен да користи правна средства све док му се не призна правни субјективитет, тј. док се не региструје. Такође, након окончања поступка регистрације верске организације ће добити нове идентификационе бројеве који се уносе у власничке листове. Питање је како ће тећи поступак измене података у катастру непокретности и да ли ће се тај моменат злоупотребити за евентуално развлашћивање садашњих власника црквене имовине. У сваком случају, дерегистрација свих верских организација доприноси атмосфери правне несигурности и разлог је оправдане забринутости свих субјеката верске слободе. Да би се такве тензије избегле, потребно је прецизним и недвосмисленим прописима загарантовани неприкосновеност права својине над црквеном имовином и континуитет правног субјективитета постојећих верских организација.

Према најавама које су стигле из Управе за цркве и верске заједнице Министарства правде Р. Србије у току су припреме за измене актуелног За-

⁴⁷ Предлог закона о слободи вероисповести или уверења и правном положају верских заједница, https://www.paragraf.me/nacrti_i_predlozi/predlog-zakona-o-slobodi-vjeroispovijesti-ili-uvjerenja-i-pravnom-polozaju-vjerskih-zajednica.pdf, 13. новембар 2019.

⁴⁸ European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), Opinion on the Draft Law on Freedom of Religion or Beliefs and legal status of religious communities, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2019\)010-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2019)010-e), 16, 13. новембар 2019.

⁴⁹ Правни савјет и група аутора, Против правног насиља над вјером, Цетиње-Беране 2019, 131-134.

⁵⁰ Paul G. Kauper and Stephen C. Ellis, „Religious Corporations and the Law“, Michigan Law Review 8/1973, 1500.

кона о црквама и верским заједницама.⁵¹ Изменама би требало да буде прецизиран статус верских службеника, богослужбеног простора који не подлеже опорезивању, начин сахрањивања на црквеним гробљима, остваривање права на дечији додаток родитеља ученика и студената верификованих верских школа као и начин уплате доприноса за обавезно пензијско и инвалидско и здравствено осигурање за свештенике и верске службенике из средстава буџета Републике Србије. Планира се измена прописа о регистрацији цркава и верских заједница и увођење строжих услова за упис верских организација у Регистар који води надлежно министарство. Уместо досадашњих 100 потписа неопходних за регистрацију, најављено је да ће новим прописима бити уведено правило да је за упис у регистар неопходно најмање 1000 потписа. Занимљиво је да се најављене измене правдају злоупотребом важећих прописа јер је у последње време забележен нагли пораст броја регистрованих цркава и верских заједница. Претпоставља се да је мотив за њихову регистрацију остваривање различитих привилегија које су резервисане за регистроване верске организације, међу којима је и уплата доприноса за пензијско, инвалидско и здравствено осигурање за свештенике и верске службенике.⁵² Наведене измене неће утицати на статус регистрованих цркава и верских заједница. Приметно је, међутим, да се и у Србији питање бенефиција и привилегија које остварују верске организације доводи у везу са прописима којима се регулише њихова регистрација и поступак стицања правног субјективитета.

Изменама Закона о вероисповестима детаљно је регулисан обим различитих бенефиција и државних субвенција намењених регистрованим верским организацијама у Бугарској.⁵³ Реч је о два прописа којима се прецизирају врсте богослужбеног простора, формира се јавни регистар богослужбених простора свих верских организација и прописује се да богослужбени простори не могу бити предмет извршења. Такође, садржани су прописи о верским гробљима и статусу верских службеника. Веома детаљно је регулисан износ буџетских средстава која се исплаћују верским организацијама по различитим основама. Када је реч о поступку регистрације, уводи се нова обавеза регистрованих верских организација да у року од седам дана од регистрације, обавесте Дирекцију за вероисповести и да јој доставе судску одлуку о регистрацији. Такође, изменама закона овлашћен је Градски суд у Софији да суспендује регистрацију верских организација на њихов захтев или на захтев Дирекције за вероисповести уколико својим активностима

⁵¹ <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/100419/100419-vest12.html>, 13. новембар 2019.

⁵² Уредба о уплати доприноса за пензијско и инвалидско и здравствено осигурање за свештенике и верске службенике, Службени гласник РС, бр. 46/2012.

⁵³ Закон за измене и допуњение на Закона за вероизповеданијата, Државен вестник, бр. 108/2018 и 29/2019.

крше Устав и законе. Бугарски законодавац није увео нове и строже услове за регистрацију цркава и верских заједница, али је увео нове прописе о верским организацијама, њиховим службеницима и обиму права и привилегија које могу остваривати. Евентуалне злоупотребе требало би да буду спречене прецизно формулисаним нормама и детаљно регулисаним процедурама за остваривање поменутих права.

5. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

У Србији и земљама у њеном окружењу актуелан је процес израде нових законских решења у области државно-црквеног права. Као што је приликом анализе тих прописа указано, законодавац се фокусирао на два међусобно повезана и изузетно значајна предмета регулисања. То су регистрација верских организација и обим бенефиција и привилегија које им гарантује правни поредак.

Када је реч о регистрацији верских организација, анализа је показала да се углавном уводе строжи услови за упис у регистар и отежава се стицање статуса који омогућава приступ државним субвенцијама и другим бенефицијама. Посебно је осетљиво питање статуса већ регистрованих верских организација које су у складу са блажим прописима већ стекле правни субјективитет. Постоје три различита модела регулисања тог питања. Први је модел опште пререгистрације који постоји у оним земљама у којим законодавац признаје правни субјективитет свим већ регистрованим верским организацијама без било каквих процедура или испуњавања других формалности. Други је модел опште дерегистрације верских организација, код којег законодавац намеће општу обавезу свим црквама и верским заједницама да се ререгиструју у складу са новим прописима. Трећи модел, тј. модел делимичне дерегистрације и ререгистрације је хибрид два претходна модела: законом је предвиђена дерегистрација свих верских организација, али се истим прописом утврђује листа верских организација које су регистроване *ex lege* или *ex officio*. Управо је трећи модел најпогоднији за савремене друштвене околности у државама у окружењу. Предност овог модела налази се у његовој флексибилности. Законодавац може да успостави равнотежу између захтева за модернизацијом и увођењем нових правила регистрације цркава и верских заједница са једне стране и потребе за уважавањем статуса који су одређене верске организације стекле захваљујући свом историјском и друштвеном значају са друге стране.

У већини држава цркве и верске заједнице уживају одређене пореске олакшице и остварују право на државне субвенције и разне друге бенефиције. У државама региона актуелна је тенденција ограничавања обима бе-

нефиција и круга њихових корисника. Могу се приметити два различита законодавна решења. Један је увођење вишестепеног система регистрације и стварање више категорија верских организација.⁵⁴ У том случају се само једној категорији признаје право да ужива све привилегије и бенефиције. Друго решење које се сусреће у већини држава јесте увођење строжих услова регистрације и прецизирање обима и услова за остваривање бенефиција. У оба случаја изазов је формулисање норми које неће дискриминисати ни једну верску организацију.

Чињеница је да су у државама региона забележени случајеви изигравања прописа о црквама и верским заједницама. Мотив је, по правилу, остваривање неке од материјалних бенефиција које верске организације уживају. Израда јасних и прецизних прописа уз поштовање стечених права регистрованих цркава и верских заједница најбољи је пут да се спрече такве злоупотребе и да се унапреди деловање свих верских организација.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

Литература

- Раковић А, Ђурић В, *Право, вера култура*, Београд 2012.
- Schanda B, „Religious Entities as Legal Persons-Eastern Central Europe (Czech Republic, Hungary, Poland, Slovakia, Slovenia)“, *Churches and other religious organizations as legal persons: proceedings of the 17th meeting of the European Consortium for Church and State Research* (ed. Lars Friedner), Peeters 2007.
- Schanda B, „Religion and State in the Candidate Countries to the European Union: Issues concerning Religion and State in Hungary“, *Sociology of Religion* 3/2003.
- Durham C, „Legal Status of Religious Organizations: A Comparative Overview“, *The Review of Faith & International Affairs* 3-14/2010.
- Robbers G, „Specific Treatment of Traditional Churches and Religious Communities Provided for in the Act on Churches and Religious Communities of the Republic of Serbia“, *Annals FLB – Belgrade Law Review* 3/2010.
- Kauper G. P, Ellis C. S, „Religious Corporations and the Law“, *Michigan Law Review* 8/1973.
- Ferrari S, C. Durham, *Laws on Religion and the State in Post-Communist Europe*, Peeters 2004.
- Матковић А, „Правни статус цркава и верских заједница у Републици Србији – позитивноправни оквири и питање верске равноправности“, *Српска правна мисао* 50/2017.

⁵⁴ У већини европских земаља цркве и верске заједнице могу имати различите статусе. Gerhard Robbers, „Specific Treatment of Traditional Churches and Religious Communities Provided for in the Act on Churches and Religious Communities of the Republic of Serbia“, *Annals FLB – Belgrade Law Review* 3/2010, 271.

- Ђурић В, „Правни положај цркава и верских заједница у Републици Србији у светлу одлуке Уставног суда“, *Црквене студије* 11/2014.
- Радуловић М, *Обнова српског државно-црквеног ѿрава*, Фондација Конрад Аденауер и Хришћански културни центар, Београд 2009.
- Ђурђевић Н, *Остваривање слободе вероисповести и ѿравни ѿоложај цркава и верских заједница у Републици Србији*, Београд 2009.
- Правни савјет и група аутора, *Против ѿравног насиља над вјером*, Цетиње-Беране 2019.
- Правни савјети Митрополије црногорско-приморске и епархија Будимљанско-никшићке, Захумско-херцеговачке и Милешевске, *Примједбе на Нацрт закона о слободи вјероисповијести*, Подгорица 2015.
- Аврамовић С, „Поимање секуларности у Србији – рефлексije са јавне расправе у Уставном суду“, *Анали Правног факултета у Београду* 2/2011.
- Аврамовић С, *Прилози наситанку Државно-црквеног ѿрава у Србији*, Београд 1997.
- Маринковић Т, „Прилог за јавну расправу о уставности Закона о црквама и верским заједницама“, *Анали Правног факултета у Београду* 1/2011.

Судска пракса

Уставни суд РС, Бр. предмета: IУз-455/2011.

Magyar Keresztény Mennonita Egyház and others v. Hungary, Applications nos. 70945/11, 23611/12, 26998/12, 41150/12, 41155/12, 41463/12, 41553/12, 54977/12, 56581/12.

Metropolitan Church of Bessarabia and others v. Moldova, Application no. 45701/99.
Hasan and Chaush v. Bulgaria, Application no. 30985/96.

Прописи

Закон о правном положају вјерских заједница, *Службени лист СРЦГ*, бр. 9/77, 26/77, 29/89, 39/89, 27/94 и 36/03.

Закон о црквама и верским заједницама, *Службени гласник РС*, бр. 36/06.

Правилник о садржини и начину вођења Регистра цркава и верских заједница, *Службени гласник РС*, бр. 64/06.

Закон за вероизповеданията, *Државен веситник*, бр. 120/2002, 33/2006, 59/2007, 74/2009, 68/2013, 61/2015, 79/2015, 108/2018, 29/2019, 34/2019.

Наредба за регистрација на ръководните органи на местните поделения на признатите от министерския съвет изповедания в Република България, *Државен веситник*, бр. 87/1994.

Закон за изменение и допълнение на Закона за вероизповеданията, *Државен веситник*, бр. 108/2018 и Закон за изменение и допълнение на Закона за вероизповеданията, *Државен веситник*, бр. 29/2019.

Закон о правном положају вјерских заједница, *Службени лист СРЦГ*, бр. 9/77, 26/77, 29/89, 39/89, 27/94, 36/03.

European Commission for Democracy through Law (Venice Commission) and OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (OSCE/ODIHR), Joint

Guidelines on the Legal Personality of Religious or Belief Communities, Adopted by the Venice Commission At its 99th Plenary Session (Venice, 13-14 June 2014). Закона за изповеданијата, *Државен весник*, бр. 48/1949,1 и 13/1951, 15/1991, 49/1992.

Закон о правном положају верских заједница, *Службени гласник СРС*, бр. 44/1977. Предлог закона о слободи вероисповести или уверења и правном положају верских заједница, https://www.paragraf.me/nacrti_i_predlozi/predlog-zakona-o-slobodi-vjeroispovijesti-ili-uvjerenja-i-pravnom-polozaju-vjerskih-zajednica.pdf, 13. новембар 2019.

Уредба о уплати доприноса за пензијско и инвалидско и здравствено осигурање за свештенике и верске службенике, *Службени гласник РС*, бр. 46/2012. Закон о правном положају верских заједница, *Службени лист ФНРЈ*, бр. 22/1953.

Интернет извори

Act CCVI of 2011 on the Right to Freedom of Conscience and Religion and the Legal Status of Churches, Denominations and Religious Communities of Hungary, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF\(2012\)009-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2012)009-e).

H. David Baer, Hungary's New Church Law Is Worse than the First, <https://hungarianspectrum.org/tag/law-on-churches/>.

Hungary: Amended Church Law Remains at Variance with OSCE Standards and the European Convention on Human Rights, <https://www.osce.org/odihr/186866?download=true>.

Erika Schlager, Minority Faiths under the Hungarian Religion Law, <https://www.csee.gov/international-impact/minority-faiths-under-hungarian-religion-law>.

Vlada utvrdila Predlog zakona o slobodi vjeroispovijesti ili uvjerenja i pravnom položaju vjerskih zajednica, <http://www.gov.me/vijesti/199409/Vlada-utvrdila-Predlog-zakona-o-slobodi-vjeroispovijesti-ili-uvjerenja-i-pravnom-polozaju-vjerskih-zajednica.html>, 05. новембар 2019.

https://www.legislationline.org/download/id/3610/file/Hungarian_Act_C_on_Freedom_of_Religion_adopted_12.07.2011_en.pdf.

European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), Opinion on the Draft Law on Freedom of Religion or Beliefs and legal status of religious communities, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2019\)010-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2019)010-e).

<https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/100419/100419-vest12.html>.

*Dalibor B. Đukić, Ph.D., Assistant Professor
University of Belgrade
Faculty of Law Belgrade
dalibor.djukic@ius.bg.ac.rs*

Challenges of Regulating the Legal Status of Religious Organizations in Serbia and the Region

***Abstract:** At the beginning of this century, laws regulating the status of churches and religious communities were adopted in Serbia and the countries of the region. These laws are aligned with international standards for the protection of human rights. This paper will present the most significant aspects of new legislation regulating the legal status of religious organizations in Hungary, Bulgaria, Serbia and Montenegro. The aim is to identify similarities and differences in the proposed or implemented solutions by comparative analysis, to identify their main advantages and disadvantages, as well as to point out the possibilities of their improvement and harmonization with international standards, especially in the field of protection of the collective aspect of freedom of religion. The article consists of three parts. The first summarizes the laws on churches and religious communities in the mentioned countries with an emphasis on issues that will be analyzed separately in other parts of the paper. The second part deals with the registration of churches and religious communities and the continuity of their legal personality. The third part of the paper contains an analysis of the regulations that change and re-regulate the scope of benefits and privileges afforded to churches and religious communities by the legal order. The concluding considerations outline the results of the analysis and point out further directions for the development of regulation in the domain of state-church law.*

Keywords: *religious organizations, legal personality, registration, benefits.*

Датум пријема рада: 14.11.2019.